

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

В началото на април 2012 г. комисията по досиетата приключи своя 5-годишен мандат. Сам по себе си този факт е събитие в изпълнения с превратности процес по отварянето на архивите на комунистическите тайни служби в България.

Независимият държавен орган с председател Евтим Костадинов е първият от този тип, който успя да изкара пълен мандат, нещо което не сториха нито една от предишните комисии „Бонев” и „Андреев”.

Ситуацията преди 2007 г.

Днес може да ни се струва, че е нещо напълно нормално един път в седмицата да научаваме поредния списък с имена на сътрудници на бившата Държавна сигурност в някоя институция или общност, но това усещане се дължи изцяло на утвърдената от комисията практика на регулярно разкриване на агентите на комунистическия режим.

⋮

Обстановката преди избирането на комисията през април 2007 г. беше напълно различна от сегашната. Опитите да бъдат отворени архивите на ДС до 2006 г. бяха съпътствани от скандали, компромати, манипулации и черна търговия с досиета.

Комисиите преди тази, оглавявана от Костадинов, на практика имаха ограничени

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

възможности и цели. Днес ние вече много добре знаем, че с първия опит да се отворят досиетата при правителството на Костов управлението на СДС скри част от агентите. Това стана възможно с приемането закон, с който беше сложен чадър над т. нар. реактивирани сътрудници – хора, служили на режима на БКП, които са станали агенти на службите, създадени след трансформацията на ДС през 1990 г.

Това оказва съществено влияние върху целите на комисията „Бонев“. Съставена изцяло от ръководителите на специалните служби тя по-скоро запази досиетата на репресивните структури от епохата на комунизма. Затова не е учудващо, че тази комисия излезе с едно единствено решение, с което бяха огласени само 23 души (дежурното оправдание с решението на Конституционния съд от 1997 г. не обяснява последвалото 3-годишно бездействие на СДС).

Жертва на заиграването с досиетата стана и следващата комисия – „Андреев“. Излъчена преди парламентарните избори през лятото на 2001 г. тя беше набързо закрыта с гласовете на НДСВ, БСП и ДПС през пролетта на 2002 г.

С отмяната на закона за досиетата достъпът до архивите на Държавна сигурност беше замразен, а обществото лишено от правото да знае кой кой е в управлението.

Досиетата отново бяха превърнати в инструмент за компроматни войни и шантаж на зависимите от тях в ръцете на всяка власт. Нямахме регламент, нямаше правила.

Шанс процесът да тръгне в нова посока

Няколко години по-късно се случи нещо неочаквано. Най-изненадващо [поредната злоупотреба с досиетата](#),

този път от страна на тогавашния министър на вътрешните работи Румен Петков, даде шанс на гражданското общество за първи път през годините на прехода да вкара в дневния ред на политическия елит въпроса за досиетата. И то по начин, по който той да

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

бъде решен по европейски – с ясни правила и при преобладаващ обществен интерес.

За първи път политиците от всички парламентарно представени партии се обединиха и приеха предложената от гражданското общество философия – предаване на архивите на тоталитарните комунистически служби на независима комисия, събирането им в единен фонд и широк достъп за ползването им, проучването и изследването им.

Важността на новата комисия

Парламентът [определи състава на 9-членна комисия](#), в която представителите, излъчени от тройната коалиция доминираха. За неин председател беше избран депутатът от БСП Евтим Костадинов, за който още тогава се знаеше, че в началото на своята полицейска кариера е работил в криминалната милиция преди 10 ноември 1989 г. Негов заместник стана младият кадър на ДПС Орхан Исмаилов, а секретар на комисията – историкът Румен Борисов от НДСВ.

Преимуществото на номинираните от тройната коалиция бе факт, който даде основания още преди комисията да заработи общественото доверие към нея да е нулево.

И тук беше положена най-важната основа от самата комисия. Тя загърби политическата конюнктура и заложи на спазването на закона. Стана това, което тогавашните управляващи най-малко са очаквали. По този повод депутатът от БСП в 40-то Народно събрание Татяна Дончева неотдавна много точно и ясно отбеляза: „Те (противниците на отварянето на досиетата в БСП, б. а.) смятаха, че комисията изобщо няма да заработи. Ако знаеха, че тя ще направи това, което последва, изобщо нямаше да я избера“.

Действителното утвърждаване на комисията стана с нейните последователни решения, в които компромисът не намери място.

Шок и ужас с разкриването на „Гоце”

Шокът и ужасът за противниците на отварянето на досиетата дойде още с едно от първите решения на комисията – обявяването на принадлежността на тогава действащия [президент Георги Първанов](#) за секретен сътрудник „Гоце”. Един факт, който се е знаел и в комисията „Бонев” и в комисията „Андреев”, но вместо публично достойние се оказа запазен в тайна за политическа употреба.

Може дълго да се припомнят подробности за разигралата се през лятото на 2007 г. истерия вляво, но това не е необходимо. Важното в случая е, че с това решение комисията разсея съмненията за пристрастност и започна изграждането на своя образ на действителен независим държавен орган.

Разбира се, още тогава тя си навлече и врагове – президента Първанов и цялата клика на ДС, която през следващите години не престана да търси начини да спре действието на закона и да компрометира работата на комисията чрез атакуването му пред Конституционния съд.

Добре свършена работа

Показателно за действителните измерения на свършената работа е, че за първи път от толкова години БСП не подкрепи за втори мандат свой представител – Евтим Костадинов. И то на такъв ключов за столетницата въпрос – досиетата на нейната тайна власт при комунизма.

Това е най-точният индикатор и истинската оценка за неговата дейност начело на комисията – не в полза на БСП, а на обществото (до голяма степен това се отнася и за Орхан Исмаилов, един от най-активните в комисията, който обаче ДПС не подкрепи за втори мандат).

Независимата политика, която Костадинов следва през последните пет години го превърна в една от най-омразните персони на „Позитано“ 20, ако не и най-омразната. За сметка на това той спечели уважението на хора в дясното пространство и в крайна сметка съвсем естествена подкрепа на управляващите от ГЕРБ.

Може би най-точната оценка бе дадена от бившия председател на Народното събрание и бивш министър на вътрешните работи Йордан Соколов: „Комисията по досиетата е единственият държавен орган в годините на прехода, която въпреки съставянето ѝ на базата на партийни квоти, показва истинска независимост и работа в полза на обществото“.

Преминаването на знаковия Рубикон – посланиците с досиета

След огласяването на досието "Гоце" комисията по досиетата нанесе втори удар по тайния кръг на ДС, скрепен през прехода с огромна политическа и икономическа власт – **посланиците.** Преминаването на този своеобразен Рубикон не бе по силите на комисията „Андреев“.

Комисията „Костадинов“ обаче не само успя, но и нейното решение на практика доведе до преформулиране на дотогавашната държавна политика в дипломацията. Скандалът, предизвикан от внушителния брой на агентите сред действащите посланици, назначени преди всичко от тандема Първанов-Калфин, принуди **правителството на Бойко Борисов да вземе твърда позиция** за прекратяване на тази порочна практика.

Избраният подход накара премиерът Борисов да преосмисли присъствието на сътрудници на ДС в кабинета му – бързо се стигна до оставките на министъра без портфейл Божидар Димитров и на зам.-министъра на вътрешните работи Павлин Димитров. Така от декември 2010 г. правителството на ГЕРБ стана първото в историята на прехода без агенти на ДС в него.

Възприетата правителствената политика за недопускане България да бъде представлявана в чужбина от кадри на ДС доведе до открита съпротива от страна на

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

президента Първанов, БСП и една част от действащите посланици с агентурно минало. Битка, която продължи повече от година, но която в крайна сметка те загубиха.

Комисията огласи сътрудниците на репресивния апарат на БКП и в редица други важни сектори, които следва да бъдат споменати: съдебната система, местната власт, печатните и електронни медии, МВР, МВНР, Министерството на отбраната, БАН, Висшата атестационна комисия, различните вероизповедания, започна проверката във висшите учебни заведения.

Изпълнение на основната философия на закона

Освен обявяването на сътрудниците на ДС и Разузнавателното управление на Генералния щаб на Министерството на народната отбрана комисията изпълни и основната философия на закона. Тя се състои в обединението на всички архиви на комунистическите тайни служби в един общ фонд, който да бъде под контрола ѝ.

През февруари 2011 г. [Централизираният архив за документите на ДС и РУ-ГЩ беше открит в Баня](#), превръщайки се в един от най-модерните архиви в Източна Европа.

Малцина обаче са тези, които знаят, че зад това стоят сериозни усилия и преодоляване на редица изкуствено създадени пречки. Сред тях се откроява едногодишното забавяне на даването на сградния фонд от страна на правителството на Станишев. Това забавяне на практика доведе до отлагане и на прехвърлянето на архивите към комисията с 12 месеца.

Предоставеният сграден фонд се оказа две стари запуснати казарми във военната зона край Баня, обитавани от лисици. Сградите буквално бяха изградени наново от руините и превърнати в модерно архивно съоръжение.

Комисията осъществи и най-обемното прехвърляне на архивни фондове в новата

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

история на България, получавайки само от МВР над 1 млн. документи.

Достъпът до архивите

Всеки, който е правил опити да получи достъп до архивите преди 2006 г. и след това може да установи обективната разлика. Да, вярно е, че читалнята на комисията е малка. Да, вярно е, че понякога се чака повече време за копия, но това може да бъде подобро и сигурно ще бъде направено (поради ограничения в бюджета администрацията на комисията работи с непълен щат).

Днес обаче не се налага да се молиш на тази или онази специална служба или да чакаш благоволенieto на някой от нейните шефове, за да се запознаеш с определени архиви. Не дай Боже да тръгнеш да водиш съдебни спорове – едно такова дело отнема средно около 3 години.

Личните ми впечатления са, че по отношение на изследователите и журналистите комисията положи усилия да съдейства за осъществяване на техните проучвания.

Ръстът не само сред изследователите, но и сред гражданите, които са потърсили досиетата си през последните няколко години, без съмнение говори за повишения интерес.

От своя страна комисията постави началото на по-задълбоченото опознаване на архивите на ДС, а оттам и на методите и целите на репресивния апарат на БКП, както и на връзките му с КГБ, издавайки общо [9 документални сборници](#). С последния от тях комисията дори успя да отвори за първи път след 23 години и част от архивите на военното разузнаване при комунизма. Без съмнение тази дейност би могла да придобие нови измерения, но също така тя допринесе в обществото за по-обективна представа за дейността на ДС.

Първият успешен мандат

Написано от Христо Христов
Понеделник, 30 Април 2012 18:48

Не на последно място следва да се отбележи, че комисията стана учредител и пълноправен член на европейската мрежа на институции, натоварени с разкриването на архивите на комунистическите тайни служби в страните от Източна Европа. През последните девет месеца [Евтим Костадинов председателства мрежата](#), в която различните комисии-членки дебатират общата политика за отваряне на архивите, обменят опит и си сътрудничат.

През 2010 г. комисията „Костадинов” стана първата държавна институция и е единствена до момента, която бе удостоена с наградата за гражданска доблест „Паница”. Още една оценка, която обективно показва обществената роля и значение на независимия държавен орган.